

- генетического анализа дерматоглифических признаков пальцев рук: автореф. дис. ... канд. мед. наук. – М., 2000. – 24 с.
3. Яровенко В.В. Проблемы применения дерматоглифических исследований в криминалистике: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / В.В. Яровенко. – Екатеринбург, 1996. – 40 с.
 4. Патрушева Т.В. Понятие криминалистической дерматоглифики / Т.В. Патрушева // Дальневосточные криминалистические чтения: сб. науч. тр. – 2000. – № 4. – С. 90–93.
 5. Бадиков К.Н. Становление и перспективы развития дерматоглифики в криминалистике: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / К.Н. Бадиков. – Владивосток, 2002. – 235 с.
 6. Майлис Н.П. Дактилоскопия: учебник / Н.П. Майлис. – М.: Московский ун-т МВД России, изд-во «Щит-М», 2008. – 124 с.
 7. Мухин Г.Н. Криминалистическая дерматоглифика: Монография / Г.Н. Мухин, О.Г. Каразей, Д.В. Исютин-Федотков. – Минск: Акад. МВД Республики Беларусь, 2006. – 91 с.
 8. Патрушева Т.В. Проблемы применения компьютерных средств при исследовании папиллярных узоров: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / Т.В. Патрушева – Тюмень: Тюменский юрид. ин-т, 2005. – 24 с.
 9. Акинщикова Г.И. Телосложение и реактивность организма человека / Г.И. Акинщикова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1969. – 92 с.; Хить Г.Л. Дерматоглифика народов СССР / Г.Л. Хить. – М.: Наука, 1983. – 280 с.

УДК 343. 713

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИМАГАНЬ

Крепаков І.О., ст. викладач

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті проведено аналіз особи злочинця з розглядом її соціальних, психологічних та інших аспектів об'єктивного і суб'єктивного характеру, як визначальної складової оперативно-розшукової характеристики вимагань.

Ключові слова: особа злочинця, оперативно-розшукова характеристика, криміналістична характеристика.

Крепаков И.О. ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА КАК ЭЛЕМЕНТ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЫМАГАТЕЛЬСТВ / Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина

В статье проведён анализ личности преступника с рассмотрением её социальных, психологических и других аспектов объективного и субъективного характера, как определяющей составляющей оперативно-розыскной характеристики вымогательств.

Ключевые слова: личность преступника, оперативно-розыскная характеристика, криминалистическая характеристика.

Krepakov I.O. PERSONALITY CRIMINALS AS PART OF THE OPERATIONAL-SEARCH DATA VIMATELSTV // Kharkiv national university of internal affairs, Ukraine

The analysis of the offender with the consideration of its social, psychological and other aspects of objective and subjective in nature, as the defining component of operational and investigative features of extortion.

Key words: criminal personality, operatively-search feature, forensic characterization.

Поняття «оперативно-розшукова характеристика» утворилось на базі поняття «оперативно-тактична характеристика» [1, 46]. У наукових розробках з дослідження проблем оперативно-розшукової діяльності можна зустріти багато визначень поняття оперативно-розшукової характеристики. Ми розглянемо лише більш несхожі авторські дефініції та погляди для з'ясування ознак їхньої суттєвої відмінності.

Колошко І.М. запропонував розглядати оперативно-розшукову характеристику як наукову категорію, яка являє собою систему відомостей, що характеризує кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінологічну, криміналістичну, оперативно-тактичну характеристики та інші аспекти злочинів в цілому [2, 44].

К.М. Тарсуков і В.П. Шиєнок під характеристикою злочину розуміють опис протиправного діяння й тим чи іншим чином пов'язаних з ним явищ [3, 61].

В.П. Меживой визначає оперативно-розшукову характеристику злочинів як сукупність низки інформаційних ознак, упорядкованих та взаємопов'язаних між собою, взятих з різних інформаційних джерел, які відображають в оперативних цілях кримінологічну, кримінально-правову, економічну, психологічну, соціологічну та інші характеристики злочинів [4, 6-7].

В.Г. Самойлов пропонує використовувати поняття «оперативно-тактична характеристика», розуміючи під останньою певну сукупність даних щодо кримінальної події. Взагалі оперативно-розшукова характеристика повинна стосуватися ситуацій розшуку [5, 25].

Кузьмін А.М. розглядає оперативно-тактичну характеристику як самостійну, що містить в собі будь-які дані про особливості злочину, використовуючи які, можна було б успішно розв'язувати оперативно-тактичні завдання [6, 9-10].

Ю.М. Худяков у своїй роботі «Значення й зміст оперативно-тактичної характеристики для розкриття злочинів окремих видів» під оперативно-розшуковою характеристикою розуміє комплекс кримінально-правових, кримінологічних, психологічних та інших ознак, що розглядаються під кутом зору вирішення оперативно-тактичних завдань [7, 46].

Тарасенко В.Є. вважає, що оперативно-розшукова характеристика формується на основі як офіційних, так і конфіденційних відомостей, та становить сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних й інших упорядкованих і взаємозалежних специфічних ознак, розглядуваних з позицій ефективного застосування оперативно-розшукових сил, способів і методів відносно боротьби зі злочинністю [8, 4].

Е.О. Дідоренко і Б.І. Бараненко вважають, що оперативно-розшукова характеристика – це складна інформаційна модель, яка поєднує в собі комплекс специфічних ознак, особливостей, що характеризують злочинні вияви як певні акти людської діяльності в сполученні з безпосередніми причинами й умовами, головною рисою яких є взаємозв'язок з потенційно кримінальним соціальним оточенням [9, 11].

Аналіз точок зору стосовно визначення поняття оперативно-розшукової характеристики вищевказаною науковою спільнотою дозволяє зробити висновок, що найважливіше значення для оперативно-розшукової характеристики вимагання має особа злочинця, оскільки основна увага направлена саме на профілактично-попереджувальний вплив на його особистість, його викриття, розшук і притягнення до відповідальності. Дослідивши масив оперативно-розшукових справ та провівши підрахунки, ми виявили певне коло ознак, що характеризують злочинця, і які можуть використовуватися в ході розкриття злочинів оперативними співробітниками.

Для узагальнення цих ознак пропонуємо класифікувати інформацію про злочинця за трьома категоріями: 1) інформація анатомо-фізіологічного характеру (вік, стать, етнічний тип, конституцію тіла, дієво-функціональні ознаки, наявність хвороб, тощо); 2) інформація психологічного характеру (тип характеру, мотивація та мотиви, психічний стан, розумові здібності, характер мови, манера поведінки, моральні цінності та ін.); 3) інформація соціального характеру (сімейний стан, соціальний статус, стосунки з рідними, освіта, судимість, роль в злочинній групі, тощо). Таким чином, перший і другий види інформації будуть становити інформацію про особистість злочинця, а третій вид інформації буде становити додаткову інформацію, тобто інформаційний орієнтир, який буде характеризувати не лише злочинця, а й його оточення, соціальні формації в яких він перебуває.

Якщо брати до уваги дані, отримані при вивченні 300 кримінальних справ про вимагання, то лише 36 з них були вчинені організованими групами. Лише по 9 справах із цих 36 всі члени групи були затримані та притягнені до кримінальної відповідальності. За даними, викладеними в справах, це були групи від 3 до 10 осіб.

Проте при дослідженні 120 оперативно-розшукових справ у 78 з них містилася інформація, що злочини скоюються злочинними групами. Також при опитуванні 225 осіб, з яких 120 – оперативні співробітники, 30 – слідчі та 75 – злочинці, було підраховано, що вимагання вчиняється в 91% випадків групою осіб і лише в 9% – однією особою.

Така різниця між даними по кримінальних справах і даними по оперативно-розшукових справах може свідчити про низький професіональний рівень слідчих підрозділів та непринципову позицію працівників прокуратури, які бачили в вимогах вимагателів ознаки цивільно-правових відносин. На наш погляд, низький процент кримінальних справ, по яких злочини були вчинені злочинними угрупованнями, не може свідчити про реальний рівень організованості вимагань.

У зв'язку з цим, пропонуємо відомості про злочинців, як елемент оперативно-розшукової характеристики, розглянути у двох якостях:

- 1) характеристика індивідуальних ознак особистості злочинців;
- 2) характеристика злочинного співтовариства як самостійного виду організації надіндивідуального характеру.

У ході узагальнення інформації анатомо-фізіологічного характеру було виявлено наступні закономірності: 92% вимагателів були представниками чоловічої статі і лише 8% – жінки. Усі жінки були учасницями злочинних угруповань та виконували допоміжні ролі в ході скоєння вимагання.

З загального масиву оперативно-розшукових та кримінальних справ, по яких злочин вчинили чоловіки, 29% було вчинено чоловіками віком від 14 до 25 років, 46% – у віці від 25 до 35 років, 18% – у віці 35 до 55 років, 7% – у віці від 55 до 65 років. Як видно, переважна частина чоловіків вчиняють вимагання у віці від 25 до 35 років. Цей вік характеризується повним завершенням фізичного та розумового розвитку, людина сформувалася у всіх відношеннях, тому більша частина вимагателів у цьому віці вчиняють злочини свідомо за власним бажанням. Доволі високий відсоток становлять і чоловіки віком від 14 до 25 років, які практично завжди є членами злочинних груп, бо, як правило, легше піддаються впливу, не можуть вчинити вольове протистояння, через це й залучаються до скоєння вимагань іншими, більш професійними злочинцями.

При з'ясуванні питання про дієздатність осіб, що скоюють вимагання, було встановлено, що 97% злочинців на момент скоєння злочину були цілком дієздатними, 2% – мали обмежену дієздатність і 1% – були недієздатні, тобто мали психологічні

відхилення і не розуміли, що скоюють злочин. До речі, усі недієздатні особи та особи з обмеженою дієздатністю були членами ОЗГ. У зв'язку з чим можна зробити припущення, що таких осіб навмисно втягували в злочинну діяльність організатори. Крім того, саме ці особи чинили фізичний тиск на жертв злочину, пошкоджували майно, погрожували жорстоким катуванням та вбивством.

За характеристикою фізичного розвитку 52% засуджених володіли кремезною конституцією тіла і, як правило, виконували роль виконавця; 34% – зі звичайною конституцією, виконували ролі як виконавця, так і організатора, пособника, підбурювача, а 14% з худорлявою конституцією тіла, в основному, виконували ролі організатора, пособника, підбурювача або ті ролі, які відповідають за «інтелектуальний» характер напрямків злочинної діяльності.

Аналіз інформації психологічного характеру дозволив зробити наступні висновки. Щодо характеру мови та вираження думок – 9% злочинців мають двозначну мову, тобто не цілком розуміють значення багатьох слів, таким чином іноді підміняють поняття, їх мова має не зовсім логічну конструкцію вираження думок, вживають багато допоміжних слів-паразитів, зі складнощами виражають власну думку, вживають нецензурну лексику та жаргонні слова. Такими є переважно злочинці найнижчої ланки. 70% опитаних злочинців мають логічну мову, впорядковану, правильно виражають думки, не вживають слів-паразитів, мають багатий словарний запас, часто апелюють абстрактними поняттями, 40% з цих 70% – організатори та підбурювачі, інші – виконавці, співвиконавці, пособники. 21% мають звичайну мову, побудовану переважно на простих словах та словосполученнях, для них властивим є вживання шаблонних фраз, завчених прислів'їв.

95% вимагачів на момент скоєння злочину мали завчасно обдуманий намір, а 5% – раптово виниклий. Це говорить про те, що найчастіше вимагання є підготовленим та завчасно обдуманим злочином, що й характеризує діяльність вимагателя.

Про мотиваційний характер діяльності вимагателів говорять наступні показники: 74% становить корисливість, 14% – бажання помсти, 10% – неприязнь, 7% – заздрість, 2% – ревнощі. Наявність мотивації помсти, неприязні, ревнощів чи заздрості завжди має місце у випадках, коли жертва знайома вимагачу, у випадках, коли вимагатель не знайомий з жертвою, частіше остання йому байдужа, і злочин сколюється виключно з користі або за розпорядженням організатора ОЗГ. Хоча трапляються ситуації, коли незадоволення своїм соціальним становищем породжує неконкретизоване негативне відношення злочинця до потерпілого, що може проявлятися в нетиповій мотивації.

Вивчаючи особливості ознак поведінки вимагателів з оточуючими, у 73% її можна було охарактеризувати як спокійну, врівноважену, проте у 27% поведінка злочинців мала агресивний та неврівноважений характер.

Психічний стан осіб, що вчиняли вимагання, за словами оперативних співробітників найчастіше (81%) є стабільним та характеризується переважанням оптимістичних настроїв, впевненістю в собі, твердістю власної думки. В інших випадках (19%) психологічний стан затримуваних осіб є нестабільним, що проявляється в частих змінах настрою, нервовості, запальності або мовчазливості, песимістичному настрої.

При опитуванні оперативних співробітників виявилось, що для особистості вимагателя найчастіше властивий флегматичний та холеричний типи характеру – 78%. Якщо розглядати типи характеру залежно від ролей, то виконавцям та підбурювачам властивий холеричний тип характеру, ймовірно, що це пов'язано з тим, що вони повинні бути емоційно-харизматичними та переконливими; організаторам та пособникам – флегматичний, оскільки в керуванні злочинною групою та підшукуванні

засобів забезпечення злочинної діяльності необхідна розсудливість та стриманість. Звісно, не є виключенням і інші типи характеру, ми вказали лише найбільш типові.

Найчастіше основними морально-ціннісними пріоритетами злочинців є збагачення, дозвільний спосіб життя, накопичення матеріальних благ, небажання працювати. Серед особистісних якостей властивих вимагателям можна виділити жадібність, брехливість, егоїзм, жорстокість, утриманство, хитрість, розрахунок, вивертність.

Інформація соціального характеру про злочинця має дуже важливе значення для ОРД. Таку інформацію було запропоновано нами називати інформаційними орієнтирами. Така інформація є допоміжною в процесі планування оперативних розробок, тактичних комбінацій.

За сімейним станом злочинці розподілились у наступних категоріях: 67% – неодружені, 23% – мають незареєстрований шлюб і лише 10% – мають зареєстрований шлюб. В основному 62% злочинців (які перебувають у зареєстрованому чи незареєстрованому шлюбі) мають злагожені сімейні відносини безконфліктного характеру. 38% злочинців мають навпаки конфліктні сімейні стосунки. 72% злочинців не мають дітей, 13% мають одну дитину, 11% мають дві або більше дитини і 4% мають одного або більше позашлюбних дітей.

Загалом 27% злочинців мають базову середню освіту, 26% – повну середню освіту, 22% – професійно-технічну, 15% – незакінчену вищу і 10% – закінчену вищу. Освітній рівень вимагателя, як правило, прямо пов'язаний з роллю, яку він виконує в групі, тому будь-яка інформація про освітній рівень злочинця становить невід'ємну частину образу того чи іншого типу злочинців. У ході дослідження виявилось, що 76% вимагателів – це особи, які володіють знаннями якоїсь однієї сфери професійної діяльності. У 17% злочинців – знання обмежуються побутом та обивательськими уявленнями і лише 7% – це досвідчені, всебічно розвинені особи, які володіють багатьма знаннями в різних сферах діяльності людини.

44% вимагателів не мали раніше судимості, 21% – мали судимість за інші злочини, 13% – притягалися до адміністративної відповідальності, 12% – мали судимість за вимагання, 6% – мали умовну судимість, 4% – були достроково звільнені від відбування покарання.

Більша частина злочинців (89%) проходила строкову службу в Збройних Силах, а 11% – не проходили. Цікавим є те, що 25% засуджених за вимагання раніше проходили службу в інших силових структурах, а саме: 39% з них – в ОВС, 30% – у ЗС, 24% – у системі виконання покарань, 7% – у МЧС і 1% – у підрозділах СБУ.

Щодо матеріального стану злочинців-вимагателів були отримані такі дані. Серед опитаних осіб, засуджених за вимагання, 37% відмічають відсутність власного житла, 26% – мають власну квартиру, 22% – мають власний будинок, 15% мають декілька будинків або квартир у межах однієї області, автомобіль та гараж, а ще 5% мають декілька будинків, автомобілів, квартир, земельних ділянок в різних областях України. Приблизно виглядає й ситуація з наявністю банківських рахунків вимагателів. 24% злочинців-вимагателів взагалі не мали банківських рахунків, 38% мають всього лише один банківський рахунок, 12% мають декілька банківських рахунків, і 8% мають один або більше закордонних рахунків. 53% опитаних віддають перевагу використанню системи електронних платежів.

Слід зазначити, що особи, які матеріально забезпечені, мають постійні прибутки не від злочинної діяльності і, як правило, є організаторами ОЗГ або підбурювачами на скоєння вимагання. Вони переважно зображають законослухняну поведінку, високу моральність та добropорядність. Для таких осіб характерним є високий соціальний статус з проявами наявності корупційних зв'язків у правоохоронних органах або інших

органах державної влади. Особи з низьким рівнем матеріального забезпечення та непрацюючі частіше є виконавцями, які не характеризуються високим соціальним статусом, не користуються підтримкою впливових посадовців або авторитетних осіб.

Важливе значення в ОРД має інформація про основні місця дозвілля злочинців. Від так 25% затриманих більшість вільного часу проводили в казино та більярдних, 24% – у спортивних залах, басейнах, 19% – вдома, 15% – у ресторанах, барах та кафе, 7% – на виставках та в музеях, 6% – у нічних клубах, 3% – у театрах та музеях та 1% – в стриптиз клубах або місцях інтимно-сексуальних послуг. Характеризуючи стиль одягу слід зазначити, що 47% вимагателів віддають перевагу класичному стилю, 32% – обирають спортивний стиль, 13% – взагалі не дотримуються якогось стилю, намагаючись виглядати просто й звичайно, 8% – обирають незвичні стилі (наприклад, рокерський).

Оперативно-розшуковий інтерес викликає типове місце проживання злочинця. Так, нами було виявлено, що 68% вимагателів становлять ті, місцем проживання яких є місто, у якому вони скоюють вимагання, 21% становлять злочинці, що приїждять з інших міст і 11% являються жителями ближніх селищ. Ситуація, у якій злочинці переїжджають до іншого міста для скоєння вимагання має певні особливості. По-перше, їм потрібно більше часу для вивчення специфіки регіону та примісцевих територій. По-друге, треба більше фінансових витрат на проживання, підготовку до злочину. Саме через це, майже всі вимагателі, котрі переїжджають, обирають міста в яких вони неодноразово перебували та знають певну інформацію про обране місто та об'єкт злочину. Тому, як правило, такі вимагателі для скоєння злочину не переїжджають в міста, в яких жодного разу не були раніше. По-третє, ситуація з переїздом дає злочинцям перевагу оскільки їх складніше знайти, про них є лише обмаль інформації, та і розшук проводити складніше.

Заслугує на увагу інформація про участь в злочинному співтоваристві. За даними наших досліджень 45% вимагань було скоєно організованою групою, 38% – групою осіб за попереднім зговором чи без нього і 17% – злочинною організацією.

Оскільки 91% вимагань вчинюються групами, в яких розподілені ролі організатора, виконавця, пособника та підбурювача то з числа цих груп 48% вимагань вчиняють групи у складі організатора та виконавця, 30% вимагань вчинюються групами лише з ролями виконавця, а 17% вимагань вчинялося з розподілом усіх чотирьох ролей серед співучасників вимагань. Злочинні групи формувалися за різними критеріями, хоча найчастіше, в 32% зустрічалися групи, що формувалися за критерієм проживання учасників в одному адміністративно-територіальному районі, чи місті; 23% груп – за критерієм спільних минулих злочинних зв'язків або спільних місць відбування покарання; 19% груп – за спільним місцем роботи чи навчання учасників; 13% – за критерієм земляцтва, національності; 11% – за родинними зв'язками; 9% – за спільним характером діяльності чи інтересів.

Підсумовуючи вищевикладене ми можемо зробити висновок що ретельне вивчення особи злочинця дає більш глибоке розуміння механізму попередження та розкриття вимагання, підвищити рівень професіоналізму оперативних підрозділів щодо виявлення та документування осіб які схильні до вчинення вимагання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шелухін М.Л. Легальна дефініція оперативно-розшукової характеристики / М.Л. Шелухін // Проблеми наукового забезпечення вдосконалення й розвитку оперативно-розшукової діяльності в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – №4. – 2008. – С. 45–51.

2. Колошко І.М. Організація і тактика боротьби апаратів карного розшуку з навмисними вбивствами (за матеріалами органів внутрішніх справ України): Дис. ... канд. юрид. наук: 10.00.09 / І.М. Колошко. – Харків, 1996. – 350 с.
3. Тарсуков К.М. Анализ теоретического подхода к выработке понятия «оперативно-розыскная характеристика» в теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / К.М. Тарсуков, В.П. Шиенок // Актуальные вопросы получения, оценки и использования информации в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: Мезвуз. сб. науч. трудов. – К., 1986. – 220 с.
4. Меживой В.П. Організація і тактика попередження та розкриття злочинів, пов'язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв і речовин: автореф. дис.. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / В.П. Меживой. – Львів: ЛІВС, 2006. – 20 с.
5. Самойлов В.Г. Оперативно-розыскная тактика органов внутренних дел: Учебное пособие / В.Г. Самойлов. – М.: ВШ МВД СССР, 1984. – 125 с.
6. Кузьмин А.Н. Предупреждение оперативно-розыскными мерами корыстных преступлений, совершаемых в системе торговли промышленными товарами: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / А.Н. Кузьмин – М.: МВШМ МВД СССР, 1984. – 20 с.
7. Худяков Ю.М. Значение и содержание оперативно-тактической характеристики для раскрытия преступлений отдельных видов / Ю.М. Худяков // Проблемы совершенствования деятельности аппаратов милиции и криминалистических подразделений. – М.: ВНИИ МВД СССР. – 1979. – Вып. 2. – С. 44–53.
8. Тарасенко В.Є. Роль і значення оперативно-розшукової характеристики злочинів при аналізі оперативної обстановки В.Є. Тарасенко // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. – 2004. – № 1. – С.3–7.
9. Дідоренко Е.О. Методологічні проблеми оперативно-розшукової діяльності як окремої галузі наукового знання / Е.О. Дідоренко, Б.І. Бараненко // Методологічні проблеми теорії та практики ОРД у сучасних умовах: Спецвипуск «Вісника Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України». – 2004. – № 3. – С. 3–28.

УДК 343.131

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПУ НЕДОТОРКАНОСТИ ЖИТЛА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ ТА ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Назаренко П.Г., к.ю.н., доцент

Запорізький національний технічний університет

Стаття присвячена розгляду принципу недоторканості житла, його місцю в системі засад кримінального судочинства під час досудового розслідування кримінальних справ.

Ключові слова: принцип, кримінальне судочинство, недоторканість житла, дізнання, досудове слідство.

Назаренко П.Г. РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ ЖИЛИЩА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ДОЗНАНИЯ И ДОСУДЕБНОГО СЛЕДСТВИЯ /